

Hangodi László

**Fejezetek az almádi
Boldogságos Szűz Mária
és Mindenszentek bencés
apátság történetéből**

(Monostorapáti, Veszprém megye/ex Zala vármegye)

II. rész

2012

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

A kolostornál 2005-ben állított emlékmű (a szerző felvétele)

Almád: Aetas aurea. A monostor XIV. századi aranykora

Miután elült a századelő trónharcainak zűrzavara, a nyugati Balaton-felvidéken is egy általános felvirágzó történelmi periódust hozott az Anjou-kor évszázada. Ez a század kiemelkedő korszak az Atyusz nemzetség almádi kegyúri monostora történetében is.

A XIV. század elején a 9. név szerint ismert apát, Henrik kormányozta a monostor bencés közösségét. 1301. július 2-án már ő töltötte be a tisztséget és 1304. május 15-én még biztosan hivatalban volt.¹ Henriket a csak monogramjáról ismert B. apát követte tisztségében. Őt egyetlen ízben, egy az almádi hiteleshelyen 1307. október 31-én kibocsájtott oklevél említi.² Miklós, a 11. ismert almádi apát 1310 és 1313 között irányította a rendházat. 1310. február elsején már hivatalban volt.³ 1312 nyarán döntőbírói minőségben kapott szerepet a Pál apát vezette tihanyi bencés kolostor egy felsődörgicsei földeket

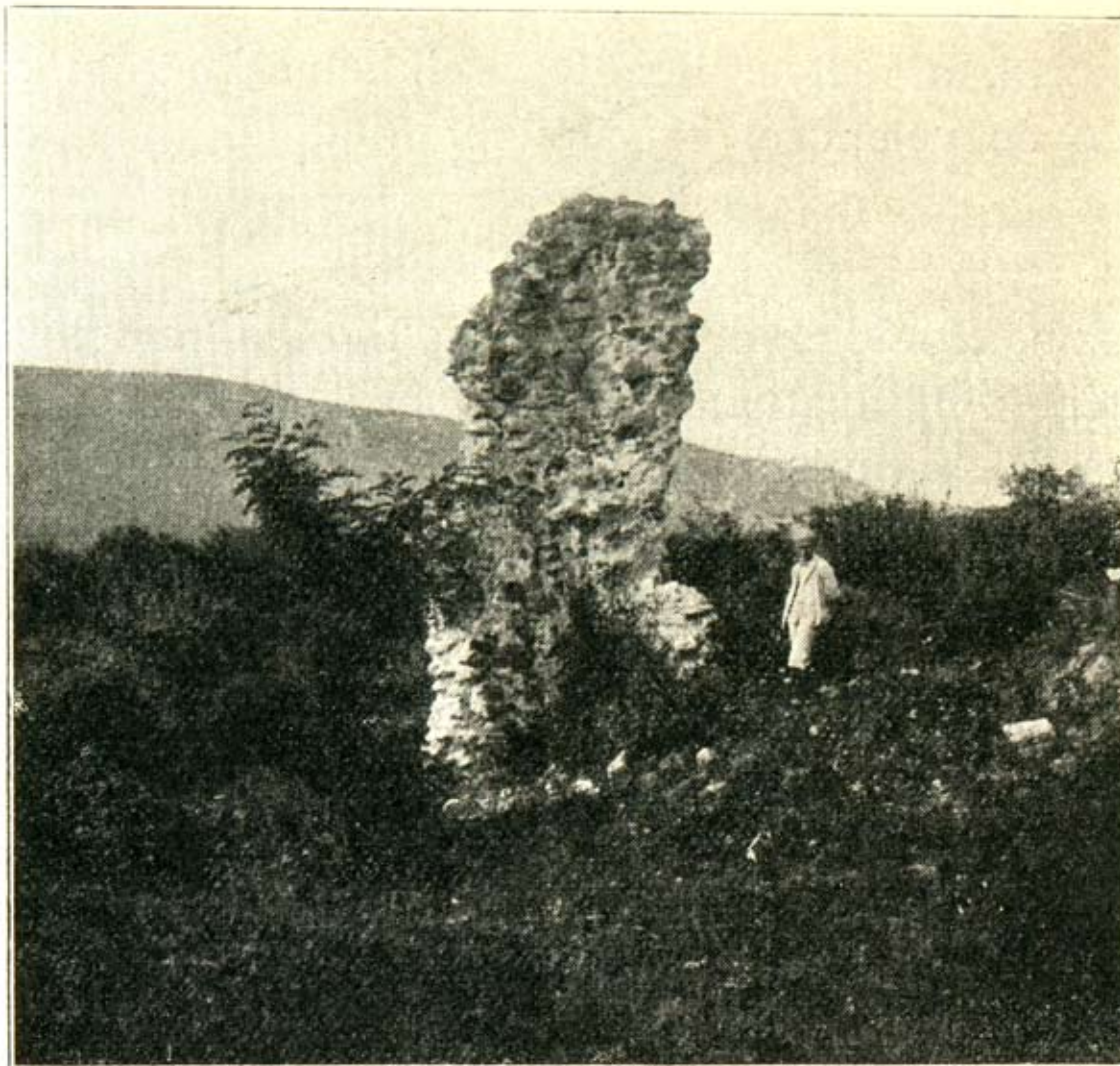
érintő, Gergely fia Miklós királyi tárnokmester előtt zajló birtokperében.⁴

1313. január 5-én Itimerius a 12. almádi apát. Rövid ideig állt posztján, mert mindössze a nevezett napon, illetve február 11-én szerepel egy-egy oklevélben, amikor az almádi konventtel egyetértésben igazolásokat adott ki Barnabás keszi szabó Csobánc-hegyi földvásárlásairól. 1313. június 29-én már utódja, Miklós Almád 13. apátja.⁵

1317-ben Szigfrid: „*divina miseracione abbas monasterii beate virginis de Almad*”, isteni könyörületből Almád 14. monostori előljárója. Első említése egy almádi oklevélben, augusztus 1-én bukkan fel, míg utolsó nevesítése 1325. október 18-án történt, szintén egy helyi konventoklevélben.⁶

1325 októbere és 1327 novembere között Henrik a 15. almádi apát.⁷

1327. november 28-tól, 1334. február 20-ig „*Dei gratia*”, Isten kegyelméből Pál apát az Eger-völgyi bencések vezetője.⁸ Apáti méltóságviselésének kezdetét Lodomér, az Esz-

A monostorrom 1907 előtt (Békefi Remig és id. Lóczy Lajos nyomán)

tergom-előhegyi Szent Tamás vértanú egyház prépostjának, Boleszló esztergomi érsek vikáriusának 1327. november 28-án kiadott okleveléből tudjuk. Ugyanebből a dokumentumból értesülünk az almádi konvent szintén Pál nevű procuratoráról is. Lodomér prépost előtt a veszprémi káptalan és a zalavári bencés apátság perelték egymást, három falu, Kolon, Magarod és Stoulch feletti tizedszedési jogukon vitázva. Az ítélet szerint ismét a káptalané lett a jog, és Pál almádi procurator, Tamás tihanyi apát és István lövöldi (ma Városlőd) plébános kapták azt a feladatot, hogy a per nyertesét az előírásoknak megfelelően iktassák vissza jogaiba és hajtsák be a perköltség meg a kártérítés díjait is. Felhatalmazást kaptak arra is, hogy az esetleges

ellenszegülőket akár kiátkozással is büntethetik.⁹

XXII. János pápasága idején, 1328 körül Pál almádi apát 33 forint servitium-annatát fizetett rendházfőnöki kinevezésének pápai megerősítéséért.¹⁰ A díj összege az adott egyházi intézmény vezetőjének beiktatását követő első évi teljes jövedelmének egyharmadát tette ki.¹¹ Ennek ismeretében Pál apát idején az almádi apátság birtokainak éves jövedelmét hozzávetőleg 100 aranyforint körülire becsülhetjük.¹² Pál apát pápai megerősítési díjának befizetési elismervénye a vatikáni levéltár: „*Taxe ecclesiarum tempore Johannis XXII. Pontificis maximi*” című nyilvántartásban maradt fenn, amely szerint:

„*Sancte Marie (de) Almadi ordinis sancti Benedicti Wesprimiensis diocesis XXXIII floreni*”, aza; Almádi Szűz Mária bencés rendi (monostor), Veszprémi egyházmegye, 33 forint.¹³ Pál 1333-ban a pápai tized fejében 7 pensát fizetett széles dénárokból. Az adószedők „*Solutio anni secundi dominorum abbatum*” című jegyzéke fogalmazásában:

„*Dominus Paulus abbas de Almad s. VII. pensas latorum*” – Pál úr almádi apát, 7 pensa széles dénár.¹⁴ Pál apát utódja Henrik, a 17. almádi apát 1334-ben ugyanezt az összegű adót fizette ki a pápai megbízottaknak szintén 7 pensa értékben, de ezalkalommal kis dénárokból. A „*Solutio dominorum abbatum, monialium et heremitorum*” című lista idevágó sorával:

„*Dominus Henricus de Almad VII. pensas parvorum*” – almádi Henrik úr 7 pensa kis dénárokból.¹⁵ Az almádi monostor ezzel az adófizetési képességével, hasonlóan a nemzetségi monostorok többségéhez, valójában a jobb falusi plébániák jövedelmi színvonalán állt.¹⁶ 1340. május 1-én már a 18. apát, János kormányozta az almádi monostort.¹⁷ I.(Anjou) Károly király

rendelkezése szerint a monostor kegyura ugyanekkor Atyusz nembeli (IV.) Vörös Bánd mester. Bánd az uralkodó kedvelt híve volt. 1329 óta Hegyesd várának királyi várnagyaként szolgált, 1336 tavaszán pedig királyi birtokadományt nyert szolgálataiért.¹⁸ 1340. május 1-én Bánd és János apát közösen úgy határoztak, hogy a kolostor néhai Mátyás jobbágy adományozta nyírmeggyi (ma is élő földrajzi név a monostorapáti szőlőhegyben) szőlőjét visszaveszik annak művelőjétől Simon fia Jánostól. Miután ez megtörtént, a birtokot 3 pensa bécsi széles dénárért eladták Karácsony ispánnak, az almádi apátság offiálisának.¹⁹

János apát 1342-ben lemondott almádi tisztségéről és a pannonthalmi kolostorba vonult. 1365 tavaszán tagja lett annak a küldöttségnek, amely V. Orbán pápához indult, Czudar László pannonthalmi apát megválasztásának pápai megerősítéséért.²⁰

1342 nyarán Mihály, Almád szám szerint 19. apátja. A visegrádi Szent András kolostorban Vilmos pannonthalmi, és Szigfrid garamszentbenedeki apátok elnökletével ren-

Az apátsági templom főhajója napjainkban (a szerző felvétele)

Kváderek a quadrum területéről (a szerző felvétele)

di káptalanygyűlésre került sor. Ezen az almádi monostort Mihály apát képviselte. Június 2-án a káptalan kiadott egy határozatot, amelyben Miklós garamszentbenedeki perjel és szerzetes-társai kéréséről döntöttek, megítélve nekik egy 400 aranyforintos költségmegtérítési igényüket. A döntésről szóló oklevelet mind a 8 jelenlévő apát ellátta saját pecsétjével. A napjainkban a Magyar Országos Levéltárban őrzött oklevélen a 8 darab, szalagon függő, mandorla alakú apáti pecsét sorában az utolsó Mihály apát függőpecsétje, rajta Szűz Mária trónon ülő alakjának ábrázolásával.²¹ Szintén ebben az évben történt, hogy Bánd várnagy, almádi kegyúr hatalmas-kodó módon lefoglalt négy, az apátság birtokába tartozó környékbeli falut: Apátit, Gyórt, Alsó-Attakot és Felső-Attakot, velük egyetemben 36 jobbágycsaládot és 4 malmot (az első település a mai Monostorapáti őse, a további három elpusztult falu a mai Apáti keleti határában feküdt. Régészeti lelőhelyként mindhárom lokalizációja ismert). Mihály apát panaszt emelt Bánd mester ellen a királynál, amit aztán

vizsgálat követett. I. (Nagy) Lajos 1342. szeptember 28-án gyűrűspecses oklevelében utasította a várnagyot az elorzott javak visszaszolgáltatására, amely parancsának tolmácsolását és annak a fogadtatásáról szóló jelentéstételt a veszprémi káptalan kapta feladatul. A káptalan október 9-én írásban jelentette az uralkodónak, hogy parancsát teljesítették. A királyi rendelkezés ismertetője György mester kanonok, felső-őrsi prépost volt. Bánd mester visszakozott, és ellentmondás nélkül visszaszolgáltatta a jogtalanul elfoglalt kolostori birtokokat.²² A nagyobb biztonságérzet kedvéért Mihály apát még ebben az évben, december 8-án átíratja és megerősíti a királlyal a veszprémi káptalan válaszeveletét a birtokokba való visszaiktatásról.²³

Mihály apát ezt követően még 1343 nyaráig biztosan hivatalban volt. Neve utoljára egy 1343. augusztus 22-én keltezett oklevélben szerepel, amikor újabb átíratkésztési kéréssel kereste fel a veszprémi káptalant az előbbi, 1342. december 8-án kelt oklevélről. Kérését azzal indokolta, hogy az utakon fenyegető veszélyek

miatt az eredeti oklevelet nem meri magával vinni azokra a hivatalos helyekre, ahol igazolásként be kell azt mutatnia.²⁴

1343 és 1363 között Tamás, a 20. név szerint ismert almádi apát igazgatta a monostort. Csobánc várának urával, Rátót nembeli János mesterrel voltak birtokcsere-ügyletei az Eger-völgyben, Kesziben és a Káli-medencében.

1364 és 1366 között a „kiváló, a rendi életben számottevő férfiúnak” mondott Pál apát az almádi kolostori vezető. 1364-ben a garamszentbenedeki bencés apátságban megrendezett rendi káptalanygyűlésen mint „alkalmas és minden tekintetben megbízható férfiút” rendi vizitátornak, ellenőrnek választották. Vizitátortársával, Alberttel²⁵, a dunaföldvári Szent Péter monostor²⁶ apátjával több bencés rendházat ellenőriztek és tapasztalataikról jelentést készítettek. Utóbbit az 1366-os monyoródi káptalanon nyújtották be.²⁷

1370-től 1373-ig János apát Almád 22. ismert házfőnöke. 1370. március 10-én kelt az az oklevél, amely szerint Miklós tihanyi apát éppen egy nagyobb perben állt kolostora birtokainak védelmében. Tanúinak sorában találkozunk János almádi apát nevével (*dominus Johannes abbas de Almad*).²⁸

1395-1396 folyamán kisebb magánháborúság zaja verte fel az apátság környezetének csendjét. Hercheg Péter mester, Hegyesd vára

urának várnagya, Mihály apáti nemes keveredett erőszakos és fegyveres cselekményekbe Demeter veszprémi püspök Káli-medencei officialisa, Szőlősi Péter deák ellenében. A két fél felfegyverkezett csoportjai között egyre durvább összeütközések zajlottak, amelyek során a verések és rablások után a fegyverek is szerepet kaptak. Miután mindkét félnek eleget lett az egyre inkább elfajuló helyzetből, már a kibékülés lehetőségét latolgatták. Az almádi monostorban nyújtottak egymásnak békejobbot. Az 1396. március 19-e előtti napokban, az apátságban gyűltek össze a békülésre, amelyet, mint fogott bírák András és György veszprémi kanonokok, továbbá Ládi Péter mester közvetítettek. A találkozó sikerrel járt, amit március 19-én a veszprémi káptalan színe előtt Demeter püspök és korábbi ellenlábasa Hercheg Péter mester békenyilatkozata is szentesített.²⁹

Ilyen eseményektől színezve ért végét az almádi apátság fennállásának harmadik évszázada, amelynek a fényes mellett voltak ugyan árnyékosabb oldalai is itt az Eger-völgyben. De ideszámítva a jelen fejezetben nem taglalt hiteleshelyi tevékenységet és oklevélkiadási gyakorlatot, a tekintélyes és elhivatott apátok sorát; összességében méltán tekinthető e század a kolostortörténet valódi „aranykorának.”

A falmaradványokat pusztító növényzet hatásaiból (a szerző felvétele)

Rövidítések jegyzéke:

- Anjou-k. Ot. (I.): Anjou-kori Oklevéltár - Documenta res Hungaricas Tempore regum Andegavensium Illustrantia I. 1301-1305 (Szerk.: Kristó Gyula). Budapest-Szeged, 1990.
- Anjou-k. Ot. (II.): Anjou-kori Oklevéltár - Documenta res Hungaricas Tempore regum Andegavensium Illustrantia II. 1306-1310 (Szerk.: Kristó Gyula). Budapest-Szeged, 1992.
- Anjou-k. Ot. (XXVI.): Anjou-kori Oklevéltár - Documenta res Hungaricas Tempore regum Andegavensium Illustrantia XXVI. 1342 (Szerk.: Piti Ferenc). Budapest-Szeged, 2007.
- Anjou-k. Ot. (XXVII.): Anjou-kori Oklevéltár - Documenta res Hungaricas Tempore regum Andegavensium Illustrantia XXVII. 1343 (Szerk.: Piti Ferenc). Budapest-Szeged, 2007.
- Kumorovitz L. Bernát (1953): Kumorovitz L. Bernát: Veszprémi regeszták - Regesta litterarum ad episcopatum et capitulum ecclesiae Veszpremiensis pertinentium (1301-1387). In: A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. - Forráskiadványok 2 (Szerk.: Székely György). Budapest, 1953.
- Békefi Remig (1907): Békefi Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban (In: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei III.). Budapest, 1907.
- Fuxhoffer Damján (1803): Damiani Fuxhoffer: Monasteriologia Regni Hungariae (Liber I.). Weszprimi, 1803.
- MREV (II.): Monumenta romana Episcopatus Vesprimiensis - A Veszprémi püspökség római oklevéltára II. Budapest, 1899.
- PRT (II.): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története II. (Szerk.: Erdélyi László) A pannonhalmi főapátság története. Második korszak 1243-1404 (Szerkesztette és részben írta: Sörös Pongrácz). Budapest, 1903.
- PRT (X.): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története X. (Szerk.: Erdélyi László) Erdélyi László: A tihanyi apátság története. Budapest, 1908.
- PRT (XII/B): A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története XII/B. (Szerk.: Sörös Pongrácz) Sörös Pongrácz: Az elenyészett benczés apátságok. Budapest, 1912.
- Szabó Károly (1889): Szabó Károly: Az erdélyi múzeum oklevelei II. (In: Történelmi Tár 1889, 9.évf., Harmadik füzet, július-szeptember). Budapest, 1889.
- Zalai Oklevéltár (I.): Zala vármegye története. Oklevéltár I. 1024-1363 (Szerk.: Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula). Budapest, 1886.
- Zsk. Ot. (I.): Zsigmondkori Oklevéltár I. (1387-1399) In: Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. – Forráskiadványok 1. (Összeállította: Mályusz Elemér) Budapest, 1951.

Jegyzet:

- ¹ Anjou-k. Ot. (I.) 67.p. 60. dok., u.o. 300.p. 609. dok.
- 2 Anjou-k. Ot. (II.) 115.p. 254. dok.
- 3 Anjou-k. Ot. (II.) 363.p. 828. dok., Paradisum plantavit

- (2001) 478.p.
- 4 Zalai Oklevéltár (I.) 139-140.p. 334. dok., PRT (X.) 286.p., Anjou-k. Ot. (III.) 151-152.p. 332. dok.
- 5 Anjou-k. Ot. (I.) 250.p. 559. dok.
- 6 Zalai Oklevéltár (I.) 145.p., PRT (XII/B) 315.p., Zsk. Ot. (V.) 240.p. 793. dok.
- 7 MREV (II.) 71.p., u.o. 79.p., PRT (XII/B) 315.p.
- 8 PRT (XII/B) 315.p., Anjou-k. Ot. (XI.) 258.p. 550. dok., Zsk. Ot. (V.) 240.p. 793. dok.
- 9 Kumorovitz L. Bernát (1953) 78-79.p. 181-182. dok., Anjou-k. Ot. (XI.) 258.p. 550. dok.
- 10 Békefi Remig (1907) 210.p., PRT (XII/B) 315-316.p.
- 11 PRT (II.) 187-189.p.
- 12 Békefi Remig (1907) 210.p.
- 13 Fraknoi Vilmos: Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban 1878. májusban (In: Magyar Könyvszemle 1878 III. évf. III. füzet (május-június). Budapest 1878, 136-137.p., MREV (II.) 36.p. XLII. dok., Sörös Pongrácz: Pápai adófizetés Magyarországon, különös tekintettel a benczés apátságokra. In: Magyar Sion (Kezdetől XL. évi folyam, az új sorozatban XVI. évi folyam). Szerk.: Kereszty Viktor, Prohászka Ottokár. Esztergom 1902, 190.p.
- 14 MREV (II.) 71.p. LXXXI. dok., Sörös Pongrácz: Pápai adófizetés Magyarországon, különös tekintettel a benczés apátságokra. In: Magyar Sion (Kezdetől XL. évi folyam, az új sorozatban XVI. évi folyam). Szerk.: Kereszty Viktor, Prohászka Ottokár. Esztergom 1902, 200.p., Békefi Remig (1907) 210.p.
- 15 MREV (II.) 79.p. LXXXI. dok., Békefi Remig (1907) 210.p.
- 16 PRT (II.) 197.p.
- 17 Szabó Károly (1889) 536.p. 65. dok., Anjou-k. Ot. (XXIV.) 123.p. 263. dok.
- 18 PRT (XII/B) 316. p., Iványi Béla, Sági Károly, Takács Kálmán: Hegyesd, Tátika, Rezi. Budapest 1961, 8.p.
- 19 PRT (XII/B) 316.p., Anjou-k. Ot. (XIX.) 192-193.p. 422. dok.
- 20 PRT (II.) 60.o., PRT (XII/B) 316.p., www.katolikus.hu/szentek
- 21 Fuxhoffer Damján (1803) 186.p., Fejér György (VIII/4.) 604.p., Rupp Jakab (1870) 270.p., PRT (II.) 395.p., PRT (XII/B) 316.p., Szovák Kornél: ... *Sub testimonio litterali eiusdem conventus...* Bencés hiteleshelyek a középkori Magyarországon. In: Paradisum plantavit (2001) 113-114. p., Anjou-k. Ot. (XXVI.) 225-226.p. 280. dok.
- 22 PRT (XII/B) 316.p., Holub József 1933 (II.) 258.p., Iványi Béla-Sági Károly-Takács Kálmán: Hegyesd, Tátika, Rezi. Budapest 1961, 8.p., Anjou-k. Ot. (XXVI.) 351.p. 510. dok. u.o. 360.p. 529. dok.
- 23 Anjou-k. Ot. (XXVI.) 424.p. 639. dok.
- 24 Anjou-k. Ot. (XXVII.) 347.p. 561. dok.
- 25 PRT (XII/B) 316.p.
- 26 Mezősiné Kozák Éva: Adatok a dunaföldvári bencés apátságról. In: Művészettörténet-Műemlékvédelem. Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára. Tanulmányok (Szerk.: Valter Ilona). Budapest 1993, 138.p.
- 27 PRT (XII/B) 316.p.
- 28 PRT (X.) 40.p., u.o. 572-573.p., PRT (XII/B) 317.p.
- 29 Zsk. Ot. (I.) 463.p. 4227. dok., u.o. 472.p. 4312. dok.